

Linnekurs Distans 5 p
Vårterminen 2005
Handledare:
Elisabeth Långström
Författare:
Gunnar Grip

LINNÉS PLUGGHÄST

Carl von Linné

Carl von Linné (1707-1778) är utan tvekan Uppsala Universitets genom tiderna, både nationellt och internationellt, mest kände vetenskapsman (Blunt 2002). Hans teoretiska skarpsinne, skapande fantasi och praktiska handlag gör att han ännu idag, inte bara som naturhistoriker och botanist, utan även genom de s.k. Linnéminnena i Uppsala framstår om en högst aktuell och levande människa.

På Linnés Hammarby strax söder om Uppsala tillbringade han som regel somrarna och tog emot både svenska och utländska gästforskare (Blunt 2002). Här på Linnés Hammarby kan man ännu idag se den lässtol eller "Linnés plugghäst", som Linné förstås aldrig kallade den. Han använde den inte bara som läs- och studiestol, utan även som undervisningskateder vid föreläsningar och förhör. Den kortväxte Linné (uppskattad längd 152 cm) hade på sin egen privata föreläsningstol en extremt låg sitthöjd i förhållandet till pulpetens höjd över golvet. En lärare idag kan varken sitta bekvämt eller utnyttja ergonomin på det original som finns bevarad. Förmodligen fanns på den tiden även en lös tygdyna på sitsen, som nu är förvunnen. Med all sannolikhet användes pulpetens skiva för Linnés egna anteckningar och sitsen som avställningsplats för krukväxter som demonstrerades för publiken. Kanhända har Linné vilat sitt knä mot den mjuka dynan på sitsen och även rört sig runt pulpeten (slottsarkitekt Hans Matell, muntlig kommunikation). Sannolikt lät Linné tillverka sin egen plugghäst i mitten av 1700-talet efter europeiska förebilder. Det var inte särskilt unikt att utnyttja en sådan biblioteksstol för professorerna vid denna tid (intendent

Elisabeth Berg-Westin; Skokloster Slott, muntlig kommunikation). En del uppgifter pekar på året 1741, då han blev installerad som professor i Uppsala. Böcker fanns under medeltiden framförallt i klostren och senare till universitetens knutna bibliotek. Bokbanden var inte bara dyrbara utan även tunga och ohanterliga.

Plugghästens historia

Utan tvekan utgör Linnés egen plugghäst en intressant och personlig utformning av de många biblioteksinredningar som han måste ha inspirerats av under sina långa utlandsvistelser. Men framförallt är detta exemplar mera karaktärsfullt än de många andra typer av lässtolar, som såg dagens ljus i Europa och Sverige under 1700 och 1800-tal under namn som "Reading Chair", "Voyeuse" eller "Toddystol". Se bilder.

Biblioteksstol eller lässtol som denna möbel kallas, ses som arbetsstol i bibliotek under den första delen av 1700-talet i Sverige. Möbeln kännetecknas av en stabil och tung trästomme som bär tydliga drag av barockens formspråk.

På bilder från Michelangelos berömda Bibliotheca Laurentiana i Florens, byggt år 1521-26, ser man rader av snedställda läspulpeter och fasta bänkar för läsarna (slottsarkitekt Hans Matell, muntlig kommunikation). I universitetsbiblioteket i Leiden, säkerligen välkänt för Linné, finns på samtida bilder även snedställda pulpeter, men här ordnade så att läsaren skulle förbli stående blott med en möjlighet till att avlasta kroppstyngden med en fotbräda.

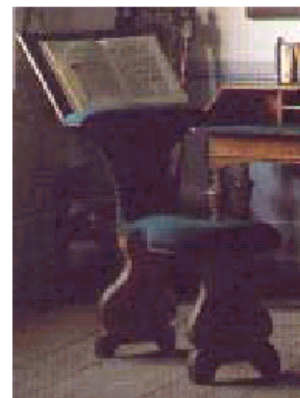
Andra historiska plugghästar

Dessa tidigt kända exemplar och som finns ännu bevarade, har stora likheter med varandra. Vi letade bilder på sökmotorn Google och hittade följande:

Språkforskaren Johan Ihre hade denna plugghäst i sitt bibliotek i början av 1700-talet.
(Nordiska museet)

På Skokloster Slott finns en plugghäst som troligtvis kommer från Salsta Slott. Erik Brahe lät hämta en stor boksamling från Salsta Slott till Skokloster.
(Skokloster Slott)

På Linnés Hammarby utanför Uppsala finns den ”plugghäst” som Linné brukade i sin undervisning för besökande studenter och utländska vetenskapsmän.

Bilden nedan visar originalet som finns uppe i stenhuset på Linnés Hammarby (förvärvat 1758) och som han lät bygga för sina samlingar i skydd mot elden som ofta härjade i Uppsala.
(Linnés Hammarby)

English Reading Chair
Stola herrgård,
(Västergötland)

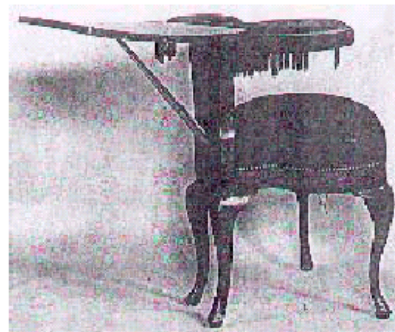
Ca 1730 Gustaviansk modell ca 1790
”Voyeuse” – Eric Öhrmark,
(Stockholms Slott)

English Reading Chair

Frederik VII’s toddystol
Sent 1800-tal
(Rosenborg, Danmark)

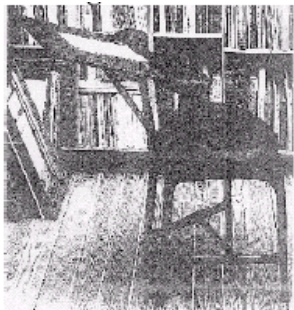
Nääs Slott, Västergötland sent 1800-tal

Linnés Plugghäst för 2000-talet
(Arkitekt Åke Westin MSA/SIR)
(Uppsala 2005)

Kjeld Bondfil, Laese og hvilestol 1948

Linnaeus Computer Compact
(Skiss på en framtida datormöbel
och skolbänk)

Den moderna plughästen

Dagens moderna plughäst utgör en vidareutveckling av Carl von Linnés berömda lässtol. Den har bearbetats ergonomiskt, tillverkningstekniskt och estetiskt, men med bibehållande av karaktären ”häst”. Den ger en utmärkt och avspänd arbetsställning. Genom sin speciella utformning, stabilitet och sitsstopning inbjuder även plughästen till okonventionellt sittande där t.ex. handstödet omvandlas till ryggstöd. Med skivpulpeten uppfälld blir den en bekväm lässtol. Som datormöbel för numera populära bärbara datorer är den utmärkt ergonomiskt utformad. Med helt nedfälld skiva kan den lätt flyttas undan till ett hörn och tar därmed liten plats. Som konferensmöbel kan de ställas bredvid varandra i rad och på motsatt sida möta samma rad, där pulpetens framkanter bildar konferensbordets mittlinje. Befrämjar ryggens ergonomi och rörlighet vid långa sammanträden!

Material.

Den Plughäst som Linné själv hade och som är förebild för dagens nya skapelse var tillverkad i trä, furu eller gran och brunbetsad. Det har känts naturligt och rätt att välja trä även för dagens Plughäst. Dels knyter det an till förebilden, dels är det resurssnålt vid tillverkningen.

Alla trädelar i Plughästen, utom bordsskivan, utförs i massivt stavlimmat trä. Vid tillverkning i Sverige är björk, ek och ev. bok de träslag som i första hand kommer i fråga. Dessa är utmärkta möbelträslag som möjliggör optimal dimensionering ur estetisk synpunkt med bibehållen hållfasthet. För att knyta an till den blonda skandinaviska möbeltraditionen har Plughästen hittills oftast tillverkats i björk med bordsskivan belagd med fanér av masurbjörk. I synnerhet bok och ek lämpar sig väl för betsning. För ytbehandling används klarlack alternativt oljning.

Sits och armstöd har en tunn stopning av klassiskt miljövänligt material (herlock) som är överklädd med äkta skinn.

Formgivning.

En väsentlig ergonomisk egenskap har inte bibehållits från originalet Linnés Plughäst, nämligen den relativt låga sitthöjden. I kombination med den höga sitthöjden som kan anpassas individuellt och sitsens sadelliknande utformning ger det en bättre sittställning där kroppsvikten även vilar på den sittandes ben. Detta främjar en upprätt sittställning och framåtlutande bål som är gynnsam för ryggen. För att åstadkomma en bekväm läs- och arbetsställning har armstödet framför bordsskivan försetts med mjuk stopning. Stopningen har även dragits ned på kanten av armstödet i vinkel. Armstödet har getts en svängd form och kan därigenom även fungera som tillfällig ryggstöd när man sitter vänd åt motsatt håll 180 grader.

Bordsskivan har gjorts fällbar och kan ställas in i fyra olika vinklar för individuell anpassning. För att säkra bordsskivan och att den inte faller ned av vårdslöshet eller misstag, så har arkitekten Åke Westin gjort en enkel anordning där användaren måste ”trycka” på trägaffeln för att ändra läget.

Ett utvecklingsarbete pågår för att bl.a. göra sitsen skjutbar samt att kunna ställa in bordsskivan i ytterligare flera vinklar (Inredningsarkitekt Åke Westin). Dessutom undersöker vi möjligheterna att byta ut träunderredet mot metallrör för att göra möbelen stabilare och stryktåligare i skolmiljö.

LINNÉS PLUGGHÄST

CARL VON LINNÉS SKRIV- OCH LÄSESTOL

i ny formgivning

Ritning, byggsats eller färdig
www.plugghasten.se

Referenser

Blunt, Wilfried. 2002. Carl von Linné

Internet:

www.linneonline.se

www.google.com

www.carlvonlinne.org

Intervjuer:

Hans Matell, slottsarkitekt

Åke Westin, f.d. arkitekt MSA/SIR